

Telegraful Român

Apare Marția, Joia și Sâmbăta.

ABONAMENTUL:

Pentru Sibiu pe an 14 cor., 6 luni 7 cor., 3 luni 3 cor. 50 fil.
Pentru monarhie pe an 16 cor., 6 luni 8 cor., 3 luni 4 cor.
Pentru străinătate pe an 24 cor., 6 luni 12 cor., 3 luni 6 cor.

Abonamentele și inserțiunile să se adreseze
Administrației ziarului «Telegraful Român», Sibiu, str. Măcelarilor 45.

Correspondențele

să se adreseze Redacției «Telegrafului Român», str. Măcelarilor Nr. 45.
Scrisori nefrancate se refuză. — Articoli nepublicați nu se înapoiază.

INSERTIUNILE:

Pentru odată 14 fil., — de douăori 24 fil., — de trei ori 30 fil.
rândul cu litere garmond.

Nr. 7797/917. Școl.

Concurs.

Din fondurile arhidiecezane sunt vacante următoarele stipendii, — pentru conferirea cărora se publică concurs cu termen de 30 de zile dela prima publicare în ziarul «Telegraful Român».

I. Din fondul Moga. Un stipendiu de 1000 (Una mie) coroane, pentru studii juridice sau filozofice la universitate.

II. Din fundațiunea «Francisc Josif»: 3 stipendii de câte 100 cor. pentru studenți din școlile medii.

III. Din fundațiunea Cologea: 2 stipendii de câte 100 cor. pentru studenți din școlile medii.

Cererile de concurs sunt a se adresa Consistorului arhidiecezan, prevăzute cu următoarele documente în original:

1. Extras din matricula de botez;
2. Testimoniu din anul școlar trecut 1916/917;
3. Atestat de paupertate;
4. Alte eventuale documente recomandatoare.

Sibiu, din ședința Consistorului arhidiecezan, ca senat școlar, ținută la 12 Octombrie 1917.

Consistorul arhidiecezan.

Influența reformațiunii

asupra bisericii românești din Ardeal în secolul XVI.

De Dr. Ioan Lupaș.

(Fine.)

Dieta ținută cătră sfârșitul anului 1566 la Sibiu decide, să se predice pretutindenea cuvântul lui Dumnezeu curat și să se înlăture superstițiile, iar aceia dintre preoții și episcopii români, cari nu ar voi să primească adevărul, să stea la probă cu episcopul și superintendentul Gheorghe, aducând dovezi din Biblie și căutând să înțeleagă adevărul. Iar dacă nu vor recunoaște adevărul nici după ce l-au înțeles, să fie îndepărtați din slujbele lor, fie că sunt episcopi români, ori preoți, ori călugări, și toți să asculte de acest episcop ales, superintendentul Gheorghe, și de preoții aleși de el. Ceice îi vor conturba pe aceștia, să fie pedepsiți cu pedeapsa infidelității¹ (necredinții), adecă cu confiscarea averilor.

Din textul acestei legi se vede, că nu toți preoții români voiau să asculte de episcopul-superintendent Gheorghe și că mai erau în Ardeal și alți episcopi români, cari n'au voit să primească învățăturile reformațiunii. Unii dintre aceștia, în loc să discute cu Gheorghe și să aducă dovezi din sfânta Scriptură, au aflat mai potrivit a-și părăsi scaunul episcopesc, averea și moșia, cum știm că a făcut și episcopul dela Geoagiu Sava și cum pro-

tabil va fi făcut și episcopul Gheorghe dela Vad, care avea legături strânse cu Moldova, unde a fost sfințit. Superintendentul Gheorghe se plânge și în anul următor, că preoții nu-l prea ascultă, îl batjocoresc și nu iau parte la sinoade. Ioan Sigismund îi amenință cu pedepse. Amenințarea n'a rămas fără orice efect. La începutul anului 1568 (14 Ianuarie) scrie episcopul Gheorghe din Teiuș cătră Bistrițeni, că mulți dintre preoții români au început a primi învățăturile lui de reformă.²

După moartea episcopului-superintendent Gheorghe din Sângeorgiu, Ioan Sigismund confirmă ca succesor al acestuia pe episcopul Pavel din Turdaș (8 Februarie 1569), impunându-i ca datorie anume să predice cuvântul lui Dumnezeu în limba română curată și să reformeze tainele și ceremoniile conform învățăturii lui Cristos.³ Pe timpul acestui episcop răspândirea reformațiunii între Românii ardeleni a progresat și mai mult.

În 16 Octombrie 1569 preoții români de sub ascultarea episcopului Pavel au ținut sinod la Aiud, aducând cu unanimitate (*egyenlő akarattal*) următoarele hotărâri:⁴

1. Să se țină și să se urmeze toate lucrurile de credință, cari sunt potrivite cu cuvântul lui Dumnezeu (deci au temeiu în sfânta Scriptură), dar toate, cari au fost introduse în obiceiurile obștei creștinești din partea oamenilor, în afară de cuvântul lui Dumnezeu (deci obiceiurile bazate numai pe tradiție) să fie lăsate la o parte;

2. Pentru sfinții cei morți și pentru alți răposați să nu se facă liturghie, nici rugăciune;

3. Cu toate că mai nainte, dacă i-a murit vre-unui preot soția, n'a fost permis să se însoare a doua oară, dacă a voit să rămână preot până la sfârșitul vieții, acum, în sinodul din Aiud, s'a hotărât, că fiind om evlavios, cu purtări bune și potrivit pentru serviciu, să fie îngăduit a se însura a doua oară și să rămână preot-învățător;

4. Fiecare preot să fie dator a explica credincioșilor în fiecare săptămână adeseori articolii de credință, Credeul, Tatăl nostru și rugăciunile, ca să le învețe aceștia. Care preot nu și-ar împlini datorința de a învăța pe credincioși, să fie scos din slujba bisericii;

5. Pe aceia dintre credincioși, cari nu merg la biserică, să asculte cuvântul lui Dumnezeu și să învețe rugăciunile și Credeul, preotul să nu cuminece la ceasul morții;

¹ «Ide felé sok keresztény oláh pap vagon». Iorga: Hurm. XV partea I, pag. 623.

² «ut ipse Paulus de Thordas in hac functione sua... verbum Dei in ecclesiis wallachicis lingua wallachica pure et sincere propagare possit... ad docendum verbum Dei et reformanda sacramenta atque ceremonias juxta institutionem Christi». (Hurm. XV, I. p. 635).

³ Aceste hotărâri sinodale le confirmă și Ioan Sigismund prin decretul său din Alba-Iulia (30 Noembrie 1569). Iorga I. c.

6. Preoții, cari slujesc între Români sârbește, dacă nu învață poporul în limba română despre sfințele taine, să nu mai poată fi preoți.

Iar de încheiere se zice, că principiile țării să pedepsească cu asprime pe cei neascultători și nesupuși.

În 9 Decembrie 1570 trimetea din Lancrăm episcopul Pavel o scrisoare cătră Bistrițeni, să îndrume preoții de acolo a lua parte la sinodul, care avea să se țină la Crăciun în Cluj, spre a discuta iarăși adevărurile Scripturii. Preoții erau obligați să meargă toți în persoană la acel sinod;⁵ cei absenți vor lua pedepse aspre, ca să fie de exemplu și altora. Totodată îndrumă preoții, să aducă bani de cheltuială cu sine, spre a putea cumpăra cărți românești: *Psaltirea* cu 1 fl. și altă carte, *Liturghia* cu 32 dinari.⁶ De aci se vede, că la 1570 exista pentru Românii ardeleni și o carte de *liturghie* tipărită în limba română. Această carte însă nu s'a păstrat nici într'un exemplar și astfel a rămas necunoscută până acum.

Pentru zelul, cu care stăruia episcopul Pavel a răspândi reformațiunea între Români, a fost laudat și răsplătit din partea principelui Ioan Sigismund. Casa, curtea și grădina din Lancrăm, cari formaseră proprietatea fostului episcop din Geoagiu Sava, după ce acesta, nevoind să primească reforma religioasă, a părăsit Ardealul, — principiul Ioan Sigismund le-a dăruit episcopului Pavel, la sfârșitul anului 1570.⁷ Dar episcopul Pavel având, din pricina acestei case și moșii, neînțelegeri îndelungate cu Sașii din Sebeș,⁸ în 7 August 1574 a vândut acestora pentru 49 floreni averea sa din Lancrăm și s'a mutat în Turdaș.

Murind episcopul Pavel pe la sfârșitul anului 1576 sau la începutul anului următor, dieta ardeleană ținută la Turda în Aprilie 1577 ia următoarea hotărâre: «deoarece și în obștea românească sunt mulți cari, luminați de Domnul Dumnezeu, s'au rupt de mărțurisirea grecească și ascultă cuvântul lui Dumnezeu în limba lor proprie, murind superintendentul lor de până acum, am hotărât, ca și ei să-și aleagă dintre dânșii un om învățat și drept, cu înțelegere adevărată, pentruca predicarea cuvântului lui Dumnezeu cel viu să nu contească între dânșii, ci să meargă înainte».⁹

⁵ «Az oláh papok mind fejenként Kolozsvárat legyenek az synatban».

⁶ *Psaltirea* este cea tipărită de Coresi în Brașov la 1570, căci cea tipărită cu litere latine și atribuită însuș episcopului Pavel n'a apărut decât mai târziu: între 1570—1573 (cf. Sztripsky-Alexics: *Szegedi Gerg. énekes könyve* 16. századbeli román fordításban. Bpest 1911. pag. 142—144).

⁷ «... totalem et integram domum discreti vladicae Sava calugeri in possessione nostra Lanckerek existentem habitat, quae per spontaneam eiusdem calugeri ex hoc regno nostro Transilvaniae egressionem, ob abrenunciationem professionis evangelicae et doctrinae christiane factam, ad nos consequenterque collationem nostram regiam rite et legitime devoluta esse perhibetur». Ferd. Baumann: «Zur Geschichte von Mülbach» în programa gimnaziului săsesc din Sasseș 1888—89 p. 105—6.

⁸ «diuturnae lites cum dominis Sabesensibus... agitatae et ventilatae fuerant». Ibidem.

⁹ Erd. o. eml. III. pag. 118.

Astfel preoții români reformați au ales pe un frate sau neam al răposatului episcop Pavel, pe Mihail Turdași. Acesta a tradus și tipărit la Orăștie (1582) «*Palia*», având împreună lucrători pe Stefan Herțe, predicator în Caransebeș, pe Efrem Zăcan, dascăl de dascălie tot acolo, pe Moise Peștișel, predicator în Lugoj, și pe Archirie, protopopol Hunedorii. Din titlaturile acestora se vede, că reformațiunea era răspândită și în părțile bănățene, unde Românii aveau predicatori și o școală de dascălie, în care Efrem Zăcan pregătea pe viitorii învățători ai poporului.

Însă precum în Ardeal, nici în Bănat nu s'au învoit toți Românii să primească învățăturile reformațiunii. La începutul anului 1584 doi nobili români din Lugoj și Caransebeș au fost trimiși la Alba-Iulia, — unde residea mitropolitul Ghenadie I, — să ceară preot pentru părțile lor, căci sunt 60 de sate, unde Românii nu vor să-și dea copiii ereticilor să-i boteze.¹⁰

Cât timp au domnit în Ardeal principii din familia Báthory, fiind ei catolici, s'au strecurat în Ardeal și în părțile bănățene iezuiții, cari au cerat să împedecă răspândirea reformațiunii. Lor le convenea mai bine să rămână poporul român în legea cea veche, decât să primească reforma. De aceea au început a umbla să spovedească, să boteze și să predice chiar în limba română.¹¹

Astfel pe timpul Báthoreștilor tipărirea cărților românești, în spirit reformat, încetează în Ardeal. Stefan Báthory îndemnase la 1583 pe iezuitul Antoniu Possevino, să tipărească în limba română și maghiară diferite cărți, mai ales *catehizmul*, fi-rește nu în spirit reformat, ci catolic.¹² Báthoreștii au dat din nou voie preoților și episcopilor rămași statornici în vechea credință, să-și țină toate obiceiurile vechi, ritul și ceremoniile. La 1579 le-a asigurat și acestora prin lege dreptul de a-și alege episcop.

De aceea vedem, că la 1588, când dieta din Mediaș decide din nou ca toți iezuiții să părăsească Ardealul în timp de 25 de zile și mai mult înapoi să nu se întoarcă,¹³ ei adresează principelui Sigismund Báthory o jalbă tânguindu-se, că numai lor nu li se permite să rămână în Ardeal, unde se bucură de libertate toate confesiunile, chiar și Românii sunt suferiți, deși fac slujbe, chiamă

¹⁰ La 7 Februarie 1584 scrie iezuitul Ioan Paul Campani din Alba-Iulia: «Hodie Valachi duo nobiles missi sunt ex Lugos et Caransebes, provincia Valachica, petitum sacerdotem pro illis partibus, addentes: si venerit aliquis, curaturus 60 pagos, qui non volunt liberos suos dare haereticis baptizandos» (Fontes Rerum Trans. v. II. p. 30).

¹¹ Iezuitul Valentin Lado raportează, că a fost în Caransebeș, unde banul l-a primit bucuros; a spovedit aci 28 de inși, a botezat 18 copii și a predicat românește: «coactus sum illis concionari Valahice, lingua illorum, ... quia pauci sciunt Ungarice. Dominus Deus init me, ut possem discere linguam illorum et iuvare illos» F. R. Tr. II, 168—169.

¹² F. R. Tr. I. 286—7.

¹³ E. o. e. III. 239.

